

УДК 338.43:636.02:502.131.1(477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/CMI/2025-16-6>

Сушарник Я.А.

кандидат економічних наук,
викладач кафедри публічного управління, менеджменту та
інклюзивної економіки,

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6104-343X>

КЛАСТЕРИ ЯК ІНСТИТУЦІЙНА ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТВАРИННИЦТВА УКРАЇНИ

У статті досліджено кластери як інституційну основу сталого розвитку тваринництва України в умовах війни та післявоєнного відновлення. Розкрито проблеми традиційної моделі галузі, зокрема втрату фінансової стабільності, руйнування інфраструктури та обмеженість інноваційного потенціалу. Обґрунтовано необхідність переходу до кластерної моделі, що забезпечує інтеграцію великих, середніх і малих господарств у єдиний виробничо-інституційний простір. Визначено архітектуру інституційного кластеру, яка поєднує нормативно-правову, економічну, соціально-культурну, науково-технологічну та екологічну підсистеми, між якими формуються вертикальні та горизонтальні зв'язки. Показано, що кластеризація сприяє ефективному використанню ресурсів, розвитку інновацій, підвищенню конкурентоспроможності, соціальної стійкості сільських територій і екологічної безпеки. Запропоновано кластерну модель як стратегічний механізм модернізації та сталого розвитку українського тваринництва.

Ключові слова: кластер, інституційний розвиток, тваринництво, сталий розвиток, аграрна економіка, післявоєнне відновлення, інновації, конкурентоспроможність, інституційна модель, сільські території, інтеграція.

Susharnyk Yaroslav

Non-State Higher Education Institution
“Kamianets-Podilskyi State Institute”

CLUSTERS AS AN INSTITUTIONAL FOUNDATION FOR THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF LIVESTOCK PRODUCTION IN UKRAINE

The article provides a comprehensive analysis of clusters as an institutional foundation for achieving sustainable development in Ukraine's livestock industry during the war and post-war reconstruction period. It reveals the inefficiency of the traditional model of agricultural production, which has been weakened by the destruction of infrastructure, logistical disruptions, loss of financial stability, and limited innovation potential. The author emphasizes that under current crisis conditions, the transition to a cluster-based model of development is essential for revitalizing the livestock sector and ensuring its long-term resilience. The study defines the institutional livestock cluster as a structured system that unites large agricultural enterprises, medium and small farms, research institutions, educational centers, local communities, and state authorities into a single cooperative network. This approach is aimed at improving coordination among stakeholders, increasing production efficiency, optimizing resource use, and promoting innovation in animal husbandry. The article presents the internal architecture of the institutional cluster, which integrates regulatory, economic, socio-cultural, scientific-technological, and environmental subsystems that interact through vertical and horizontal linkages. Such a structure promotes synergy among participants, encourages the use of digital technologies and climate-smart practices, and supports ecological modernization and social stability in rural areas. The study highlights that the cluster model not only increases competitiveness and productivity but also contributes to the implementation of European standards of sustainable agriculture, the improvement of food security, and the strengthening of Ukraine's position in global agri-food markets. As a result, the cluster-based institutional framework is proposed as a strategic tool for the modernization and long-term sustainable development of the livestock sector in Ukraine, providing a foundation for economic recovery, innovation-driven growth, and ecological balance in the post-war era.

Keywords: cluster, institutional model, livestock production, sustainable development, agricultural economy, innovation, post-war recovery, competitiveness, regional development, environmental sustainability, European integration.

Постановка проблеми. Сучасне тваринництво України перебуває у стані глибокої трансформації, спричиненої воєнними діями, руйнуванням інфраструктури, зниженням інвестиційної активності та обмеженим доступом до фінансових ресурсів. Традиційна модель організації виробництва виявилася неефективною в умовах нестабільного інституційного середовища, високих ризиків і порушення логістичних ланцюгів. Це зумовлює необхідність пошуку нових підходів до управління галуззю, які забезпечать стійкість, конкурентоспроможність і адаптивність аграрного сектору. Одним із таких підходів виступає клас-

терна модель, що дозволяє об'єднати ресурси держави, бізнесу, науки та громад задля досягнення синергетичного ефекту та сталого розвитку тваринництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що розвиток аграрного сектору України, зокрема тваринництва, перебуває під впливом комплексного поєднання економічних, соціальних та інституційних чинників. Так, статистичні дані Державної служби статистики України висвітлюють динаміку виробництва та структуру сільськогосподарських підприємств [1], тоді як Красноручський О. та співавтори акцентують на ефек-

тивності галузі скотарства в умовах воєнних криз [2]. Дослідження Кривецького І., розкриває економічні механізми забезпечення функціонування агропідприємств у контексті євроінтеграції [3], а Ніколюк О. і співавтори досліджують роль держави у формуванні та підтримці аграрних кластерів, виділяючи політичні стимули й обмеження [4]. Романенко Є., підкреслює, що агрокластери є інноваційною формою розвитку сільських територій України [5], що підтверджується світовим досвідом технологічних та транспортно-логістичних кластерів у країнах ЄС та Італії [6, 8]. Водночас дослідження Chyzh, V., Sakhno, T. вказує на значення корпоративної соціальної відповідальності для сталого розвитку територіальних громад [7], а Mishenin Ye., Klisinski Ja. та співавтори – на механізми розвитку кластерних структур у сфері управління відходами та охорони навколишнього середовища [9]. Теоретичні засади конкурентних кластерів, закладені Портером М., демонструють їхню роль у стимулюванні інновацій та підвищенні ефективності [10], а сучасні українські дослідження, зокрема Sitnicki M. та співавтори, показують формування стратегічних аграрних ринкових кластерів із потенціалом інтеграції у глобальні ринки [11]. Крім того, дані UNDP RDNA4 свідчать про наслідки воєнного конфлікту для аграрної інфраструктури та потребу в адаптаційних механізмах розвитку [12].

Формування цілей статті (постановка завдання).

Метою статті є теоретичне обґрунтування та структурно-функціональне моделювання кластерів як інституційної основи сталого розвитку тваринництва України в умовах воєнного та післявоєнного відновлення. Для досягнення мети передбачено виконання таких завдань:

- проаналізувати сучасний стан і проблеми розвитку тваринництва в Україні;
- визначити інституційні чинники, що впливають на ефективність галузі;
- дослідити сутність і переваги кластерного підходу в аграрному секторі;
- розробити структурно-функціональну модель інституційного кластеру тваринництва;
- обґрунтувати механізми взаємодії між державою, бізнесом, наукою та громадами для забезпечення сталого розвитку галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У воєнних умовах традиційна модель розвитку тваринництва в Україні виявилася нежиттєздатною через порушення ключових інституційних факторів, які визначають стабільність і ефективність галузі. Війна обмежила доступ фермерів до фінансових ресурсів, підвищила ставки по кредитах та ускладнила страхування ризиків, що значно знизило інвестиційну активність підприємств і можливість проведення експортних операцій.

Руйнування логістичної та транспортної інфраструктури зменшило результативність підприємств, а збої у роботі урядових структур та порушення взаємодії між державою і бізнесом ускладнили впровадження інновацій, наукових досліджень та цифрову трансформацію регіонів.

Обмежена підготовка та перепідготовка кадрів, зниження якості життя сільського населення та порушення місцевих практик і звичаїв унеможливають ефективне управління фермами. Війна вплинула на еколо-

гічну відповідальність, збереження місцевих порід та роль ветеринарів, що підвищує ризики для здоров'я тварин і якості продукції.

Конкуренція на ринку, економія від масштабу та можливості використання новітніх технологій значно обмежені через руйнування економічного та інституційного середовища, що підкреслює потребу адаптації моделі тваринництва до нових реалій через гнучкі інституційні рішення.

Для повноцінного відновлення сільського господарства в Україні у період 2025–2035 років необхідні значні інвестиції та комплекс заходів, що охоплюють як відновлення зруйнованої інфраструктури, так і підтримку виробництва та довгостроковий розвиток сектору.

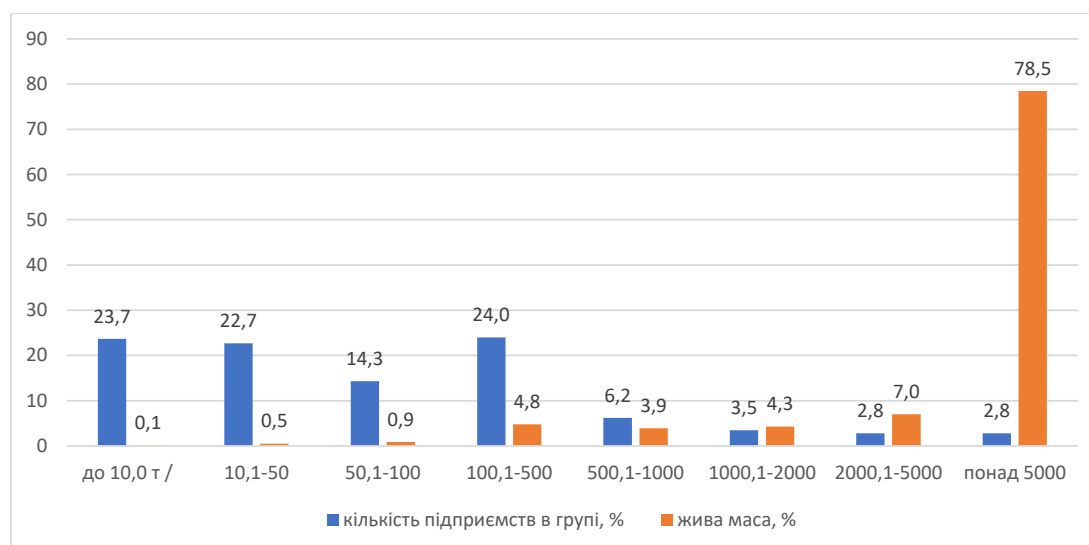
Необхідно відновити зберігаючі та складські приміщення на суму 2 262,9 млн доларів, модернізувати сільськогосподарську техніку та обладнання на 7 210 млн доларів, поновити насадження плодкових і ягідних культур на 621,8 млн доларів та забезпечити відновлення тваринницьких господарств, рибиництва та аквакультури на 375,9 млн доларів [12, с. 121].

Для швидкого запуску виробничого процесу передбачено фінансову допомогу у вигляді компенсації процентних ставок по кредитах на суму 3 100 млн доларів, часткових гарантій кредитів для аграрного сектору на 620,3 млн доларів та грантів для малих господарств на 1 140 млн доларів. Додатково планується забезпечення міні-сховищ та мішків для зберігання продукції на 72 млн доларів, рекультивація пошкоджених земель на 1 100 млн доларів та закупівля сільськогосподарських матеріалів і ресурсів для відновлення виробництва на 110 млн доларів [12, с. 121].

Для забезпечення більш стійкого відновлення передбачено роботи з прибирання та демонтажу пошкоджених об'єктів на суму 289,2 млн доларів, надання інвестиційних грантів на 10 006 млн доларів, розвиток ланцюгів доданої вартості в аграрному секторі на 10 025 млн доларів та впровадження кліматично розумних технологій на 15 000 млн доларів. Крім того, планується надання іншої підтримки для довгострокового відновлення на 500,5 млн доларів та зміцнення аграрних державних інституцій і програм на 3 020 млн доларів [12, с. 121].

Тому відновлення галузі не може бути реставрацією довоєнної архітектури. Воно потребує нової інституційної основи, сформованої на емпіричних даних про ефективність у кризових умовах. Аналіз структури виробництва 2024 року дає чітку відповідь на питання, які організаційні форми продемонстрували стійкість і продуктивність під час війни. Сучасна структура тваринництва України демонструє чітку концентрацію виробництва продукції тваринництва у підприємствах. Саме вони забезпечують основну частку реалізованої живої маси та валового виробництва молока, контролюють ключові ресурси та технології, а також формують основу стабільності та продуктивності галузі.

Аналіз даних за 2024 рік показує, що реалізація тварин на забій в Україні сильно концентрується у великих господарствах. Загальна кількість підприємств становить 2070 одиниць, проте основну частку живої маси – 1 897 352 тонн (78,5% від загального обсягу) – забезпечують лише 61 підприємство з категорії понад 5000 тонн. Це підкреслює, що саме великі господарства формують базу ефективності та стабільності галузі.

Рис. 1. Структура підприємств за живою масою сільськогосподарських тварин, які були реалізовані на забій у 2024 році

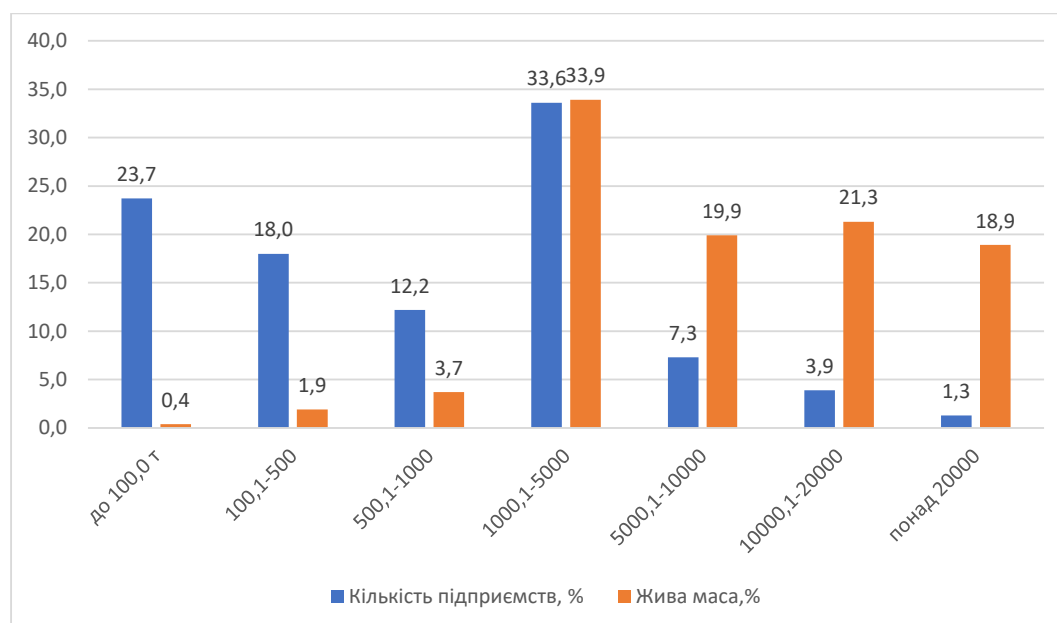
Джерело: [1]

Підприємства середньої величини, з живою масою від 1000,1 до 5000 тонн, забезпечують 169 208 тонн (7,0% сумарної живої маси) при чисельності 57–73 одиниць, що демонструє концентрацію виробництва у відносно невеликій кількості господарств. Менші підприємства (до 500 тонн) формують порівняно незначну частку живої маси: до 10 тонн – 23,7% від загальної кількості підприємств, але лише 0,1% живої маси; 10,1–50 тонн – 22,7% підприємств, 0,5% маси; 50,1–100 тонн – 14,3% підприємств, 0,9% маси; 100,1–500 тонн – 24% підприємств, 4,8% маси.

Аналіз даних за 2024 рік демонструє, що виробництво коров'ячого молока в Україні характеризується високою концентрацією та ефективністю великих господарств. Загальна кількість підприємств, що

виробляють молоко, становить 1 225 одиниць, проте основний обсяг продукції забезпечується відносно невеликою кількістю великих господарств. Так, підприємства з валовим надоєм понад 1000 тонн (категорії 1000,1–5000 т, 5000,1–10000 т та понад 20000 т) забезпечують сумарно понад 1,8 млн тонн молока, що складає близько 70% від загального обсягу виробництва. Зокрема, 412 підприємств у категорії 1000,1–5000 тонн забезпечили 1 011 922 тонни (33,9%), 48 підприємств у категорії 5000,1–10000 тонн – 636 499 тонн (21,3%), а лише 17 найбільших підприємств з надоєм понад 20 000 тонн дали 564 887 тонн (18,9%).

Дрібні та середні господарства, попри чисельність (до 500 тонн – понад 1 000 одиниць), забезпечують незначну частку валового виробництва: підприємства

Рис. 2. Структура підприємств за обсягом молока коров'ячого виробленого на підприємствах

Джерело: [1]

до 100 тонн та 100,1–500 тонн забезпечують лише від 18 000 до 109 417 тонн, що становить не більше 4% сумарного обсягу.

В Україні вже тривалий час спостерігається процес концентрації молочних ферм, оскільки утримання більшої кількості корів є економічно вигіднішим. Через це зростає як кількість спеціалізованих молочних господарств, так і число корів, які вони утримують. Ефективність виробництва молока значною мірою залежить саме від великих підприємств: високі обсяги виробництва у невеликій кількості великих господарств дозволяють оптимізувати використання ресурсів, технологій та робочої сили, що підкреслює їхню ключову роль у забезпеченні продуктивності та стабільності галузі. Відповідно, модернізація та концентрація виробництва у великих молочних господарствах виступають вирішальними чинниками ефективності молочного сектору України [2, с.61].

Саме великі підприємства є основним локомотивом галузі тваринництва України. Вони забезпечують більшість реалізованої живої маси та валового виробництва молока, демонструючи високу продуктивність і здатність ефективно використовувати ресурси, сучасні технології та кваліфіковану робочу силу. Концентрація виробництва у відносно невеликій кількості великих господарств дозволяє не лише підтримувати стабільні обсяги продукції навіть за умов воєнних чи економічних шоків, але й оптимізувати логістику, зменшувати витрати на одиницю продукції та забезпечувати більш високий рівень інтеграції з ринком збуту та переробки. Великі підприємства виступають базою для відновлення та стійкого розвитку галузі. Їхній потенціал дозволяє швидко нарощувати виробництво, компенсувати втрати у малих та середніх господарствах та формувати резерви продукції для забезпечення продовольчої безпеки країни. Великі господарства можуть стати платформою для впровадження модернізаційних програм, інновацій та державних стимулів, що забезпечить довгострокову конкурентоспроможність галузі тваринництва та його здатність витримувати майбутні виклики. Разом із перевагами концентрації виробництва в межах великих підприємств існують і певні ризики, пов'язані з надмірною централізацією ресурсів, монополізацією ринку та маргіналізацією дрібних виробників. Така ситуація може призвести до звуження конкурентного середовища, зниження соціальної стійкості сільських територій і втрати гнучкості галузі.

Створення інституційного кластеру тваринництва розглядається як стратегічний підхід, здатний підвищити ефективність і конкурентоспроможність українського сектору тваринництва на національному та глобальному рівнях, забезпечуючи синергію між великими підприємствами, державою, науковими установами, фінансовими структурами та місцевими громадами. Ключовим механізмом, що поєднує кластерну модель та конкурентоспроможність, є синергетичний ефект, який виникає завдяки тісній співпраці різних учасників кластеру [11, с. 2].

Кластери – це групи взаємопов'язаних компаній та установ, які розташовані в одному регіоні та працюють у певній галузі. Вони включають основні підприємства, суміжні галузі, постачальників ресурсів, обладнання та послуг, а також організації, що забезпечують

необхідну інфраструктуру. Кластери охоплюють увесь ланцюг створення продукції – від постачальників до споживачів, включаючи компанії, пов'язані спільними навичками, технологіями чи ресурсами [10].

Досвід країн ЄС переконливо демонструє, що кластеризація є важливою умовою підвищення конкурентоспроможності економіки регіону та країни в цілому [11, с. 2].

Зарубіжний досвід свідчить, що кластерна модель є одним із ключових факторів зростання продуктивності та конкурентоспроможності національних економік. У США, за даними Національної дослідницької ради, понад 50 % підприємств функціонують у межах кластерів, які забезпечують понад 60 % ВВП країни. В Європейському Союзі налічується понад 2000 кластерів, де зайнято приблизно 38 % усієї робочої сили ЄС. Такі утворення охоплюють провідні галузі – від машинобудування та енергетики до біотехнологій і харчової промисловості. Наприклад, у Фінляндії, де кластеризація стала основою економічної політики, близько 70 % експорту формується саме кластерними структурами. Хоча країна володіє лише 0,5 % світових лісових ресурсів, завдяки ефективній кластерній взаємодії вона забезпечує 10 % світового експорту деревопереробної продукції та 25 % експорту паперу. Крім того, фінські телекомунікаційні кластери формують до 30 % світового ринку мобільного обладнання [5, с. 196].

Подібна тенденція спостерігається і в інших країнах світу. В Італії промислові кластери охоплюють 43 % зайнятих у виробничому секторі та формують понад 30 % національного експорту. У Китаї створено понад 60 спеціальних зон-кластерів, де функціонує близько 30 тисяч компаній із загальною чисельністю 3,5 млн працівників і річним обсягом продажів понад 200 млрд доларів США. Кластерні ініціативи активно розвиваються і в Канаді, де діє 11 потужних міжгалузевих кластерів – від біофармацевтичного у Монреалі до агротуристичного в Альберті та біотехнологічного в Саскатуні. Досвід таких країн демонструє, що саме кластерна система, заснована на тісній взаємодії науки, бізнесу, освіти та державного управління, здатна забезпечити динамічне зростання, диверсифікацію економіки та стаке технологічне оновлення – орієнтир, якого доцільно дотримуватися Україні у розвитку власних інноваційних агропромислових кластерів [5, с. 196].

Інституційний кластер зміцнює позиції малих і середніх фермерських господарств, створюючи сприятливі умови для їх інтеграції у виробничі, збутові та сервісні кооперативи. Об'єднання ресурсів, спільне використання техніки, лабораторій та логістичних потужностей дозволяє дрібним виробникам диверсифікувати виробництво, зменшувати витрати та отримувати доступ до фінансування й державних програм підтримки. У такий спосіб малі ферми стають джерелом локальної спеціалізації, інновацій і соціальної стабільності, а великі підприємства виконують роль технологічних і логістичних центрів.

Кластерна організація може значно знизити логістичні витрати та покращити координацію виробничих процесів, що особливо актуально в умовах руйнування інфраструктури або нестабільності зовнішньоекономічного середовища. Інтегрована координація діяльності всіх учасників – від виробництва до реалізації

продукції – підвищує ефективність, гнучкість і стійкість тваринницького сектору [8, с. 40].

Кластер інституційного середовища розвитку тваринництва – це комплексна система взаємопов'язаних елементів, що інтегрує державні, наукові, освітні, виробничі та громадські інституції з метою забезпечення сталого, конкурентоспроможного й соціально відповідального розвитку галузі. Його архітектура ґрунтується на принципах багаторівневої координації, мережевої взаємодії та регіональної адаптивності.

Основою кластера виступає нормативно-правова підсистема, яка визначає рамки його функціонування. Вона охоплює законодавчі акти, що визначають взаємодію між учасниками кластера, регулюють порядок користування землею, встановлюють екологічні норми, стандарти якості продукції та інші ключові правила діяльності [4, с. 267].

Саме через нормативно-правові механізми держава формує стратегічні орієнтири, забезпечує узгодженість між загальнонаціональними стратегіями та регіональними програмами, а також створює базу для відповідального управління галуззю. На основі цієї підсистеми реалізуються вертикальні зв'язки – від держави до регіонів і підприємств, які забезпечують фінансування, стандартизацію та моніторинг ефективності.

Економічна підсистема інституційного кластеру тваринництва забезпечує матеріальну підтримку та стимулювання виробників через державні й регіональні субсидії, податкові пільги, кредитні програми та інвестиційні механізми. Вона формує економічний механізм забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств як комплекс методів, інструментів та заходів, спрямованих на ефективне управління ресурсами, підвищення конкурентоспроможності та стійкості аграрного сектору в умовах євроінтеграції та воєнних викликів. Цей механізм охоплює організаційні, фінансові, технологічні та правові складові, що забезпечують адаптацію підприємств до нових вимог і стандартів Європейського Союзу, а також реалізацію додаткових заходів, необхідних для стабілізації аграрного виробництва під час війни [3, с. 27].

Соціально-культурна підсистема формує горизонтальну взаємодію між громадами, бізнесом та освітніми інституціями на основі етики, традицій і соціальних практик, сприяючи довірі, згуртованості та розвитку локальних ініціатив. Впровадження корпоративної соціальної відповідальності дозволяє підприємствам поєднувати економічні, соціальні та екологічні цілі, стимулюючи розвиток громади, покращення інфраструктури, зайнятості та соціальних програм, водночас підвищуючи ефективність, репутацію та конкурентоспроможність бізнесу. Через партнерство та соціальні інвестиції бізнес і громади взаємно підтримують один одного, усуваючи конфлікти інтересів та створюючи умови для сталого розвитку територій, де економічне зростання і соціальне благо інтегруються в єдину систему для підвищення якості життя населення [7, с. 41–42].

Науково-технологічна підсистема є ключовим елементом функціонального оновлення агропродовольчого сектору, підвищуючи продуктивність компаній, визначаючи напрямок та темп інновацій і стимулюючи створення нових підприємств, що зміцнює кластер. Вона зосереджується на впровадженні цифрових тех-

нологій, точного тваринництва, генетичного моніторингу, інноваційних кормів і біотехнологій, а наука та освіта забезпечують кластер інноваційними рішеннями та підготовкою висококваліфікованих кадрів. Цифрова аналітична платформа акумулює дані з усіх рівнів, створюючи єдиний простір для моніторингу, аналізу та прогнозування. В рамках ЄС діє спеціальний механізм підтримки інновацій у сільських територіях – Нова політика розвитку сільських територій, яка передбачає Європейське партнерство з інновацій, Операційні групи та технологічні кластери. Цей механізм координує інноваційний процес, об'єднує фермерів, дослідників, консультантів, підприємства та інші зацікавлені сторони для впровадження інновацій у агропродовольчому секторі та дозволяє кожному члену кластеру отримувати вигоди, ніби він має більший масштаб або формально об'єднався з іншими [6, с. 141].

Екологічна підсистема завершує архітектуру кластеру, спрямовуючи діяльність усіх учасників на збалансоване використання природних ресурсів, мінімізацію впливу виробництва на довкілля та ефективне управління відходами на регіональному рівні через кластерну взаємодію зацікавлених сторін. Вона охоплює контроль за викидами, ефективне поводження з відходами, впровадження біогазових установок, технологій повторного використання ресурсів, збереження місцевих порід тварин та підтримку принципів «зеленої» економіки, а також забезпечує комплексний підхід до зменшення обсягів утворення відходів, їх утилізації та використання як вторинної сировини. Діяльність підсистеми базується на принципах системної інтеграції та співпраці учасників кластера, взаємозалежності та самоорганізації, інноваційності, динаміки та балансу функціонування, економічної, правової, соціальної та екологічної відповідальності, а також єдності комплексного інформаційного забезпечення через систему моніторингу взаємодії організацій на логістичній основі [9, с. 81–82].

Взаємодія між підсистемами інституційного кластеру тваринництва формує ієрархічний механізм управління, де кожен рівень – від держави до підприємства – виконує взаємопов'язану функцію. У її основі лежить нормативно-правова підсистема, яка визначає стратегічні орієнтири розвитку галузі, забезпечує законодавче регулювання, стандартизацію та контроль за виконанням державних програм. Саме вона задає рамки для економічної підсистеми, спрямовуючи фінансові потоки у вигляді дотацій, пільгового кредитування, грантів і податкових стимулів до виробників. У свою чергу, економічна підсистема забезпечує реалізацію цих механізмів на практиці, передаючи інформацію про результати фінансування назад у нормативно-правове поле, що дозволяє державі вдосконалювати політику. Паралельно, через вертикальні канали відбувається підтримка науково-технологічної підсистеми – держава фінансує інноваційні програми, цифровізацію, розвиток точного тваринництва та генетичного моніторингу, а підприємства звітують про ефективність їх застосування. Соціально-культурна та екологічна підсистеми також включені у вертикальну взаємодію: вони реалізують державні ініціативи з підтримки сільських громад, збереження біорізноманіття та дотримання стандартів сталого розвитку. У підсумку формується замкнутий управлінський цикл, що

забезпечує постійний зворотний зв'язок, моніторинг результативності й оперативне коригування політики на основі цифрових даних із кластерної системи.

Горизонтальна взаємодія між підсистемами базується на партнерстві, обміні знаннями, технологіями, ресурсами та інформацією. У межах кластера нормативно-правова підсистема взаємодіє з економічною, науково-технологічною, соціально-культурною та екологічною через формування єдиних правил і стандартів господарювання, які гармонізуються між усіма учасниками. Економічна підсистема пов'язує підприємства з фінансовими установами, науковими центрами та громадами, формуючи середовище взаємної вигоди – від інвестицій у модернізацію до запровадження спільних кооперативних проєктів. Науково-технологічна підсистема забезпечує обмін інноваціями, впроваджує результати досліджень у виробництво, тісно співпрацює з освітніми закладами та бізнесом, створюючи інтелектуальну основу для підвищення продуктивності. Соціально-культурна підсистема підтримує комунікацію між громадами та підприємствами, сприяючи формуванню спільних соціальних ініціатив, програм освіти та підвищення кваліфікації, тоді як екологічна координує спільні дії у сфері сталого природокористування, поводження з відходами й зниження викидів. Таким чином, горизонтальні зв'язки забезпечують інтеграцію між підсистемами на основі цифрової аналітичної платформи, де відбувається обмін даними, моніторинг показників і координація спільних рішень. У результаті формується єдина синергетична мережа, у якій усі підсистеми взаємодіють як рівноправні партнери, створюючи комплексну екосистему сталого розвитку тваринництва.

Взаємодія підсистем формує єдиний замкнутий цикл «норма – ресурс – технологія – суспільство – довкілля», у якому інформаційні потоки циркулюють безперервно.

Результатом взаємодії підсистем інституційного кластеру тваринництва є формування цілісного, узгодженого та саморегульованого механізму розвитку галузі, здатного ефективно функціонувати навіть за умов зовнішніх і внутрішніх шоків. Завдяки налагодженню вертикальним і горизонтальним зв'язкам клас-

тер трансформується у багатовимірну систему партнерства, де кожен учасник – від державних інституцій до локальних громад – виконує взаємодоповнюючу функцію, забезпечуючи швидке реагування на кризові ситуації, адаптацію до нових економічних, воєнних і логістичних умов та підтримку стабільності виробництва. Така синергія створює передумови для переходу тваринництва на новий рівень – із замкненим виробничо-інституційним циклом, збалансованою регіональною структурою, високими соціальними стандартами, екологічною відповідальністю та широким упровадженням інноваційних технологій. У результаті формується нова модель управління галуззю – стійка до шоків, децентралізована, цифровізована та соціально орієнтована, здатна забезпечити сталий розвиток у довгостроковій перспективі в умовах післявоєнної реальності.

Висновки. Аналіз сучасного стану тваринництва України показав, що галузь перебуває у стані глибокої трансформації через воєнні дії, руйнування інфраструктури та обмежений доступ до фінансових ресурсів. Традиційні моделі організації виробництва виявилися недостатньо ефективними для забезпечення стійкості й конкурентоспроможності в умовах кризових змін. Дані за 2024 рік свідчать про високу концентрацію виробництва: основну частку реалізованої живої маси та валового виробництва молока забезпечують великі підприємства, тоді як дрібні та середні господарства виконують допоміжну або нішеву роль. Це підкреслює ключову роль великих підприємств у стабільності й продуктивності галузі та їхній потенціал як бази для впровадження модернізаційних програм і інновацій.

Відновлення та розвиток тваринництва в Україні потребує нової інституційної основи, здатної адаптуватися до змін зовнішнього середовища та забезпечувати синергетичний ефект між державою, бізнесом, науковими установами та громадами. Інституційний кластер тваринництва, інтегруючи нормативно-правові, економічні, соціально-культурні, науково-технологічні та екологічні підсистеми, формує ефективну вертикальну та горизонтальну взаємодію, що дозволяє

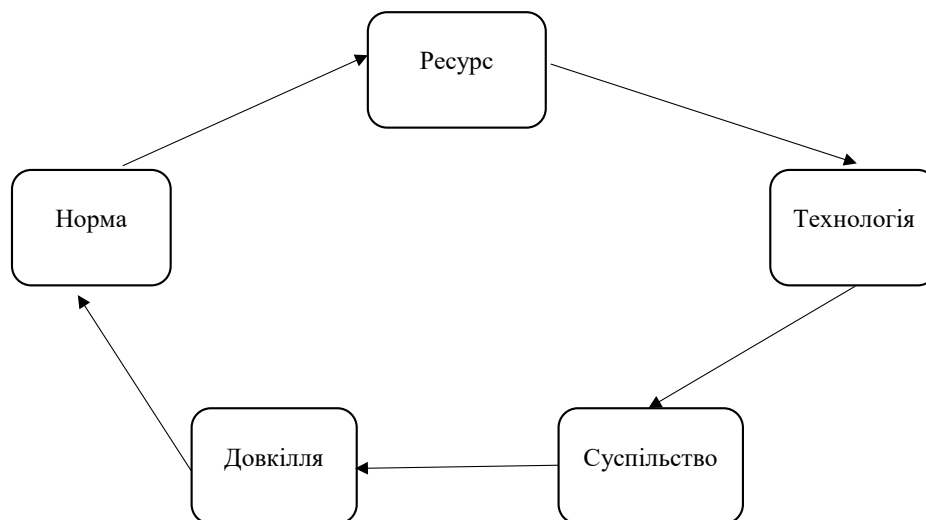

Рис. 3. Структурно-функціональна схема взаємодії інституційного кластеру тваринництва

Джерело: сформовано на основі власних досліджень

координувати діяльність усіх учасників, оптимізувати ресурси та впроваджувати інновації. Кластерна модель забезпечує інтеграцію малих і середніх господарств у виробничі, збутові та сервісні ланцюги, зменшує витрати, відкриває доступ до фінансових і державних програм підтримки, підвищує соціальну відповідальність та стійкість територій.

Зарубіжний досвід показує, що кластеризація є ключовим чинником підвищення продуктивності

й конкурентоспроможності галузей, що робить її доцільним орієнтиром для України. Впровадження інституційного кластеру дозволяє сформувати замкнений виробничо-інституційний цикл, збалансовану регіональну структуру, високі соціальні стандарти, екологічну відповідальність та інноваційний розвиток, створюючи умови для довгострокової стабільності та стійкого розвитку тваринництва в післявоєнній реальності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 08.11.2025).
2. Красноручський О., Колісник О., Михальченко С., Прудніков В., Батир Р. Фактори ефективності галузі скотарства в кризових умовах війни. *Науково-технічний бюлетень Інституту тваринництва НААН*. 2024. №132. С. 56–73. DOI: <https://doi.org/10.32900/2312-8402-2024-132-56-73>
3. Кривецький І. Економічний механізм забезпечення функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах євроінтеграційних процесів. *Bulletin of Sumy National Agrarian University*. 2023. № 2 (94). С. 25–32. DOI: <https://doi.org/10.32782/bsnau.2023.2.5>
4. Ніколюк О., Савченко Т., Басюркіна Н. Роль держави у формуванні та підтримці аграрних кластерів: політика, стимули, обмеження. *Modeling the Development of the Economic Systems*. 2023. № 4. С. 266–272. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-10-36>
5. Романенко Є. Агрокластери – іноваційна форма розвитку сільських територій України. *Публічне урядування*. 2020. № 5 (20). С. 189–201. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-5\(20\)-189-201](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-5(20)-189-201)
6. Bentivoglio D., Giampietri E., Schiavone P. Technological clusters as a hub for the innovation: from the theoretical model to an Italian regional case study in the agrifood sector. *Rivista di Economia Agraria, Anno LXXII*. 2017. no. 2. pp. 135–150. DOI: <https://doi.org/10.13128/REA-22658>
7. Chyzh V., Sakhno T. Corporate Social Responsibility in the Development of Territorial Communities of Ukraine. *European Journal of Sustainable Development*. 2020. vol. 9. no. 3. С. 39–50. <https://doi.org/10.14207/ejsd.2020.v9n3p39>
8. Liashenko V., Ivanov S. Conceptual approach to forming a transport and logistics cluster as a component of the region's innovative infrastructure (on the example of Prydniprovsky Economic Region of Ukraine). *Virtual Econ*. 2021. no. 4. pp. 19–53.
9. Mishenin Ye., Klisinski Ja., Yarova I., Inessa Yarova, Rak A. Ensuring healthy Environment: Mechanisms of cluster structures development in the field of waste management. *Health Economics and Management Review*. 2020. Issue 2. pp. 79–90. DOI: <https://doi.org/10.21272/hem.2020.2-09>
10. Porter M. Clusters and the new economics of competition. Published in Harvard Business Review. November-December 1998. pp. 77–90. URL: https://biblioteca.fundacionicbc.edu.ar/images/d/de/Clusters_1.pdf
11. Sitnicki M. W., Kurynski D., Pimenowa O., Wasilewski M., Wasilewska N. Strategic Formation of Agricultural Market Clusters in Ukraine: Emerging as a Global Player. *Sustainability*. 2024. Vol. 16. Issue 21. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/16/21/9430> (дата звернення: 08.11.2025).
12. Ukraine fourth rapid damage and needs assessment (RDNA4): February 2022 - December 2024. United Nations Development Programme. URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications/ukraine-fourth-rapid-damage-and-needs-assessment-rdna4-february-2022-december-2024-english> (дата звернення: 08.11.2025).

REFERENCES

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <https://ukrstat.gov.ua/> (accessed November 8, 2025).
2. Krasnorutskyi O., Kolisnyk O., Mykhalchenko S., Prudnikov V. & Batyr R. (2024) Faktory efektyvnosti haluzi skotarstva v kryzovykh umovakh viiny [Factors of efficiency of the livestock industry in the crisis conditions of war]. *Naukovo-tekhnichnyi biuleten Instytutu tvarynnytstva NAAN – Scientific and technical bulletin of the Institute of Animal Husbandry of the NAAS*. no. 132. pp. 56–73. DOI: <https://doi.org/10.32900/2312-8402-2024-132-56-73>
3. Kryvetskyi I. (2023) Ekonomichnyi mekhanizm zabezpechennia funktsionuvannia silskohospodarskykh pidpriemstv v umovakh yevrointehratsiinykh protsesiv [Economic mechanism for ensuring the functioning of agricultural enterprises in the conditions of European integration processes]. *Bulletin of Sumy National Agrarian University*. no. 2 (94). pp. 25–32. DOI: <https://doi.org/10.32782/bsnau.2023.2.5>
4. Nikoluk O., Savchenko T., & Basiurkina N. (2023). Rol derzhavy u formuvanni ta pidtrymtsi ahrarnykh klasteriv: polityka, stymuly, obmezhenia [The role of the state in the formation and support of agricultural clusters: Policies, incentives, limitations]. *Modeling the Development of the Economic Systems*. no. 4. pp. 266–272. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-10-36>
5. Romanenko Ye. (2020). Ahroklastery – inovatsiina forma rozvytku silskykh terytorii Ukrainy [Agroclusters as an innovative form of development of rural territories of Ukraine]. *Publichne uriaduvannia – Public Governance*. no. 5 (20). pp. 189–201. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-5\(20\)-189-201](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-5(20)-189-201)
6. Bentivoglio D., Giampietri E. & Schiavone P. (2017) Technological clusters as a hub for the innovation: from the theoretical model to an Italian regional case study in the agrifood sector. *Rivista di Economia Agraria, Anno LXXII*. no. 2. pp. 135–150. DOI: <https://doi.org/10.13128/REA-22658>
7. Chyzh V. & Sakhno T. (2020) Corporate Social Responsibility in the Development of Territorial Communities of Ukraine. *European Journal of Sustainable Development*. vol. 9 no. 3. pp. 39–50. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2020.v9n3p39>
8. Liashenko V. & Ivanov S. (2021) Conceptual approach to forming a transport and logistics cluster as a component of the region's innovative infrastructure (on the example of Prydniprovsky Economic Region of Ukraine). *Virtual Econ*. no. 4. pp. 19–53.

9. Mishenin Ye., Klisinski Ja., Yarova I., Yarova I. & Rak A. (2020) Ensuring healthy Environment: Mechanisms of cluster structures development in the field of waste management. *Health Economics and Management Review*. Issue 2. pp. 79–90. DOI: <https://doi.org/10.21272/hem.2020.2-09>

10. Porter M. (1998) Clusters and the new economics of competition. Published in Harvard Business Review. November-December. pp. 77–90. Available at: https://biblioteca.fundacionicbc.edu.ar/images/d/de/Clusters_1.pdf

11. Sitnicki M. W., Kurinskyi D., Pimenowa O., Wasilewski M. & Wasilewska N. (2024) Strategic Formation of Agricultural Market Clusters in Ukraine: Emerging as a Global Player. *Sustainability*. Vol. 16. Issue 21. Available at: <https://www.mdpi.com/2071-1050/16/21/9430> (accessed November 8, 2025).

12. United Nations Development Programme. (2025) Ukraine fourth rapid damage and needs assessment (RDNA4): February 2022 – December 2024. Available at: <https://www.undp.org/ukraine/publications/ukraine-fourth-rapid-damage-and-needs-assessment-rdna4-february-2022-december-2024-english> (accessed November 8, 2025).

Стаття надійшла: 29.10.2025

Стаття прийнята: 25.11.2025

Стаття опублікована: 05.12.2025